

KAPITÁNY ZSUZSA - MOLNÁR GYÖRGY - VIRÁG ILDIKÓ
HÁZTARTÁSOK A TUDÁS- ÉS MUNKAPIACON

KTI Könyvek
2.

Sorozatszerkesztő
Fazekas Károly

Kapitány Zsuzsa – Molnár György – Virág Ildikó

HÁZTARTÁSOK A TUDÁS-ÉS MUNKAPIACON

MTA Közgazdaságtudományi Intézet
Budapest, 2005

A kiadó címe:
MTA Közgazdaságtudományi Intézet
1112 Budapest, Budaörsi út 45.
A kiadvány megrendelhető:
Nyíri Judittól, a kiadó címén
e-mail: nyiri@econ.core.hu
telefon: (06-1) 309-2651
telefax: (06-1) 309-2650

Sorozatszerkesztő:
FAZEKAS KÁROLY

Írta:
KAPITÁNY ZSUZSA, MOLNÁR GYÖRGY, VIRÁG ILDIKÓ

Készült *A tudás alapú társadalom és munkaerőpiac Magyarországon a XXI. században* című Nemzeti Kutatás-fejlesztési Program keretében az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, valamint a Közösen a Jövő Munkahelyeiért Közalapítvány támogatásával.

Copyright © MTA Közgazdaságtudományi Intézet, 2005

ISBN 963 9588 32 6
ISSN 1786-5476

Felelős kiadó: Fazekas Károly
Olvasószerkesztő: Patkós Anna
Nyomdai előkészítés: Szalai Éva
Készült az ERFO Nyomdában
Felelős vezető: Horváth László igazgató

Tartalom

Előszó	7
--------------	---

Kapitány Zsuzsa–Molnár György: A magyar háztartások jövedelmi és fogyasztási mobilitása az ezredfordulón

Bevezetés	11
1. Az alkalmazott módszerek rövid ismertetése	17
2. A reáljövedelem és reálkiadás változása	19
3. Jövedelmi és kiadási egyenlőtlenségek	30
4. A relatív jövedelmi és kiadási mobilitás	39
5. A szubjektív mobilitás és a relatív mobilitás kapcsolata	46
6. Kapcsolat a változó anyagi helyzet és a háztartások reakciói között	57
Összefoglalás	62
Irodalom	66

Virág Ildikó: A munkapiacra eladható képzettség a családi költségvetés tükrében

Bevezetés	73
1. Az oktatás és a munkaerő-piaci részvétel háztartási háttere és mutatói	78
2. Az anyagi helyzet változásának hatása a fiatalok oktatásával kapcsolatos döntésekre	96
Következtetések	110
Irodalom	112
Melléklet	114

Függelék

Molnár György: Az adatállomány és a rotációs panel

1. A háztartási költségvetési felvétel néhány jellegzetessége	141
2. A rotációs panelek előállításának módja	144
Irodalom	148
Melléklet	149

Előszó

A tudás és a munkaerő termelésének és újratermelésének egyik legfontosabb színtere a háztartás. A kilencvenes évek elején lezajló makrogazdasági folyamatok, különösen a GDP csökkenése, a gazdaság szerkezeti átalakulása, a magas infláció, a nyílt munkanélküliség megjelenése és növekedése jelentős eltéréseket hoztak létre a háztartások gazdálkodásában, aktivitásában és képzettségében is. A különböző típusú háztartások – taglétszámuk, összetételük, tagjaik gazdasági aktivitása, képzettsége, egészségi állapota, lakóhelyük és lakáshelyzetük, vagyoni helyzetük és számos egyéb tényező függvényében – a társadalmi és gazdasági változásokra igen eltérő módon reagáltak. *E kötet két tanulmányának háttéréül szolgáló kutatás alapvető célja ezeknek a reakcióknak a vizsgálata volt, amely kutatás elsősorban a háztartások jövedelmi, kiadási, aktivitási és képzettségbeli egyenlőtlenségének és mobilitásának elemzésére koncentrált, különös tekintettel ezek időbeli változására.*

Miközben a piacgazdaságba való átmenet a társadalom azon csoportjai számára, amelyek képesek voltak a gyors alkalmazkodásra, egyértelműen előnyös volt, addig a háztartások egy része a kilencvenes évek folyamán lemaradt. Emelkedett a pénzügyi bizonytalanságban élők száma, a háztartások jelentős hányadának pedig hozzá kellett szoknia a lehetséges vagy már be is következett társadalmi lesüllyedés tényéhez. Ez a lesüllyedés elsősorban az alacsony vagy nem konvertálható képzettségűekre volt jellemző, de leértékelődött az ugyanolyan tudással rendelkező idősebb korosztály a fiatalabbhoz képest, az eredetileg alacsonyabb jövedelmű munkanélküli pedig nagyobb valószínűséggel maradt munkanélküli, mint az eredetileg magasabb fizetéssel rendelkező társa.

Kutatási eredmények azt mutatják, hogy a jövedelmi (kiadási, aktivitási és képzettségbeli) polarizáció az ezredfordulóra – szemben a rendszerváltozás utáni első évekkel – fokozódó relatív jövedelmi (kiadási, aktivitási és képzettségbeli) immobilitással párosult. Ez viszont azt jelenti, hogy a háztartások egyenlőtlensége és mobilitása, a háztartásfők aktivitási típusa, a szülők iskolai végzettsége és foglalkozása valószínűleg jelentős mértékben meghatározzák a családba tartozó fiatalok tanulási és később a munkapiaci esélyeit is. *A jövedelmi, a vagyoni, a munkaerőpiaci és a képzettség szerinti immobilitás egymást kölcsönösen erősítő hatású.* Mindez alapvető hatással van a generációk közötti – tág értelemben vett – tudástranszferre, ami azt a veszélyt rejti magában, hogy az idősebb generáció kedvezőtlen pozíciói több generáción keresztül tovább öröklődnek. A kérdés az, hogy ez a tendencia megfordítható-e, és a makrogazdasági folyamatok kedvező alakulása, a növekedés gyorsulása és a makroszintű jövedelmek növekedése eléri-e azokat a háztartásokat is, amelyek az átmenet kezdeti szakaszában kialakult kedvezőtlen folyamatok hatására lesüllyedtek, vagy immobilokká váltak.

Kutatásunk elsődleges célja az volt, hogy minél pontosabban feltárjuk a fenti-ekben vázolt makrohatások és a háztartások mikroreakcióinak dinamikáját, valamint számba vegyük a háztartások tudás- és munkapiaci pozícióit meghatározó legfontosabb tényezőket. A kötet első tanulmányában (*A magyar háztartások jövedelmi és fogyasztási mobilitása az ezredfordulón*) először a háztartások jövedelmi és kiadási egyenlőtlenségeit, a kilencvenes években kialakult egyenlőtlenségi rendszert elemezzük. A tanulmány fő célja a magyar háztartások pozícióváltozásainak követése az ezredfordulón, az abszolút, a relatív és a szubjektív mobilitási változók segítségével. A második tanulmányban (*A munkapiacon eladható képzettség a családi költségvetés tükrében*) ugyanezen háztartások esetében az aktivitási és képzettségbeli egyenlőtlenségeket, valamint a munkaerő-piaci és tudásbeli mobilitást vizsgáljuk.

Kötetünk mindkét tanulmánya ugyanarra az adatállomány-rendszerre épül. A KSH háztartási költségvetési felvétele (HKF) keretében évenként mintegy tízezer háztartás szolgáltató adatokat, többek között a háztartás tagjainak aktivitására, iskolai végzettségére, a háztartás jövedelmeire és kiadásaira vonatkozóan. Ezekből az adatokból 3 év hosszúságú, úgynevezett rotációs háztartáspaneleket állítottunk elő, amelyek esetenként mintegy 1800 háztartás adatait tartalmazzák. Az 1999 és 2001 közötti rotációs panelhez egy kiegészítő kérdőívet is csatoltunk. Elemzésünk során a teljes HKF-adatállományokat, a rotációs paneleket és a kiegészítő kérdőívre adott válaszokat is felhasználjuk. Az adatállományok részletes ismertetése és a kiegészítő kérdőív a tanulmányokat követő *Függelék*ben található.